

Pavlus Antâkî'nin İslam Eleştirisi: El-Kitâbü'l Mantıkî

Paul Al-Antaki's Polemic Against Islam

Çeviren / Translator
Tahir AŞİROV

Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Dr., Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, , Department of Philosophy and Religious Studies, Zonguldak / Turkey

tahirashirov@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002- 9684-0834

İbrahim TÜRKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı
Dr., Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, , Department of Sufism, Zonguldak / Turkey

bhrmtrkgl@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002- 3811-3815

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Çeviri / Translated Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.5281/zenodo.3572386

Atıf / Citation: Aşirov, Tahir – Türkoğlu, İbrahim. "Pavlus Antâkî'nin İslam Eleştirisi: El-Kitâbü'l Mantıkî". *Van İlahiyat Dergisi*, 7/11 (Aralık 2019): 252-265.
doi: 10.5281/zenodo.3572386

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/vanid> | mailto: vanyuifd@yyu.edu.tr

Copyright © Published by Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz*

Sayda Piskoposu Rahip Pavlus Antâkî'nin Hıristiyan Mezheplerinin inanç esaslarını konu edinen risalesinin el yazması, Saint Petersburg'daki Rusya Bilimler Akademisi, Doğu Yazmalar Enstitüsü Kütüphanesinde bulunmaktadır. Envanter nosu B1218 olup 1b-9b arası varaklarda yer almaktadır. Çevirisi yapılan risalede, İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'den hareketle Hıristiyanlığı ve onun teolojisini açıklanmakta ve Müslümanların Hıristiyanlık anlayışı eleştirilmektedir. Risale, Hıristiyan teolojisinin esasları olan teoloji, kristoloji ve marioloji konularını içermektedir. Ortaçağda İbn Teymiyye'nin "el-Cevabu's-sahih li-men beddele dine'l-Mesih" ismiyle reddiye yazdığı Sayda Piskoposu Rahip Pavlus Antakî tarafından kaleme alınan apolojik risalede, Müslümanların Hıristiyan teolojisi başta olmak üzere çeşitli konulardaki görüşleri eleştirilmekte ve Melkiyye yaklaşımından hareketle Hıristiyanlığın temel doktrini açıklanmaya ve savunulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pavlus Antakî, İslam, Hıristiyan, Teoloji, Eleştiri

Abstract

The manuscript about the principles of faith in the sects of christianity belonging to the Bishop of Sidon, Paul Antioch, is located in the library of the Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Sciences in St. Petersburg with the inventory number of B1218. It includes the laminas from 1b-9b. The translated treatise explains Christianity and its theology based on the holy book of Islam, the Qur'an, and criticizes Muslims' understanding of Christianity. The article contains the theology, christology and mariology the essence of the Christian theology. In this apologetic article, which is written by the bishop of Sidon Paul of Antioch who was rejected by Ibn Taymiyye in the medieval period by his refusal named "al-Cevabu's-sahih li-men beddele dine'l-Messiah", Muslims views on various issues, particularly Christian theology, are being criticized and the basic doctrine of Christianity are being explained and defended through the Melkiyye approach.

Keywords: Paul of Antioch, Islam, Christian, Sects, Theology, Criticism.

* Arapça olarak kaleme alınan risalenin Türkçe ve İngilizce özetleri çevirmenler tarafından hazırlanarak eklenmiştir.

Sayda Piskoposu Rahip Pavlus Antâkî (1140-1180), Ortaçağda yaşamış Hıristiyan din adamıdır. Onun risaleleri, Hıristiyanlık inancını açıklama ve savunma niteliğinde olduğu görülebilir. Pavlus Antâkî'nin bu risalesinin, Saint Petersburg'daki Rusya Bilimler Akademisinin Doğu Yazmalar Enstitüsünün Kütüphanedeki envanter no: B1218 varak 1b-9b aralarında yerleşen yazmasının tercümesidir. Ayrıca onun, Saint Petersburg'daki Rusya Bilimler Akademisinin Doğu Yazmalar Enstitüsü Kütüphanesindeki envanter no: B1218 varak 24b-30a aralarında kayıtlı yazma risalesinde, Hıristiyan teolojisinin esaslarının, Ortodoks ve Katolik menşeli mezheplerin temel inanç esaslarını, "Melkiyye" ismi altında "onlardan (Melkiyye'den) biri olan ben fakirin üzerinde bulunduğu" diyerek diğer Hıristiyan mezheplerinin inanç esaslarını değerlendirmekte ve eleştirmektedir. Bununla birlikte tercümesini yaptığımız metinde ise, İslam inanç esaslarından bazılarını eleştirmektedir. Bu risale 1920 senesinde "Risaletü Bavlus Üskufü Saydâ er-Râhip el-Antâkî kad erselehâ liba'dı meârifihî'l-lezîne bi'Saydâ mine'l-Müslimîn" adı altında neşredilmiştir. Bu risale, Ortaçağdan itibaren İslam dünyasında bilinen bir metindir. Nitekim Pavlus Antakî'nin risalesi, 1321'de Kıbrıs'tan, Şam'da ikamet eden İbn Teymiyye'ye gönderilmiştir. Bunun üzere İbn Teymiyye, İslam inanç esaslarını eleştirilerinin bulunduğu bu risaledeki iddialara cevap vermek üzere "el-Cevâbü's-sahih li-men beddele dine'l-Mesih" adlı büyük bir eser yazmıştır. Bununla birlikte Karafî'nin de "el-Ecvibetü'l-fâhire ani'l-es'ileti'l-fâcire" adlı eserinde, bu risaleden haberdar olduğu görülmektedir. Tüm bunlarla birlikte Pavlus Antâkî'nin bu risalesini, İbn Teymiyye eserinde, "el-Kitâbü'l-Mantikî ed-devle hâni'l-müberhen ani'l-itikâdi's-sahih ve'r-re'yi'l-müstakim" ismiyle zikretmekte ve altı bölüm olduğunu söylemektedir. Her bir bölüme ayrı ayrı cevap vermektedir. Pavlus Antâkî'nin risalesini, İbn Teymiyye'nin "el-Cevâbü's-sahih" adlı eserinden tam metin olarak çıkarmak mümkündür. Pavlus Antakî tarafından kaleme alınan apolojik risalede, Hıristiyanlık teolojisinden hareketle İslam'ın başta Hıristiyanlık, İsa Mesih olmak üzere temel doktrini eleştirilmeye (tekrar) ve Hıristiyanlığın teslis ve diğer inanç esasları savunulmaya çalışılmaktadır. (İbn Teymiyye, el-Cevâbü's-sahih li-men beddele dine'l-Mesih. thk. A.H. Nasır, A. İ. el-Asker, H. M. Hamdân. I-VII. Riyad: Dârü'l-Âsime, 1994.; Karafî, el-Ecvibetü'l-fâhire ani'l-es'ileti'l-fâcire, thk. B. Z. Avvad, Kahire: Mektebetu Vehbe, 1987.; Mehmet Aydın, Müslümanların Hıristiyanlara karşı yazdığı reddiyeler ve tartışma konuları. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.)

Risaletu Bavlus Uskufu Saydâ er-Râhip el-Antâkî kad erselehâ li ba'dı me'ârifihî'l-lezîne bi'Saydâ mine'l-Müslimîn

Eyyühe'l-Aziz (Azizim)

Allah bizi ve seni ibret almakla faydalı kılsın. İbret almayı seni ve bizi cennete ileten ve cehennemden kurtaran amellerde basiretli olmaya götüren kılsın.

Bundan sonra ben seni tanıdığımda, ey merhametli dost ve öz kardeş – Allah nimetlerini sen var olduğun sürece daim kılsın, kötülükten korusun – ben seni Rum, Konstantiniyye ve Biladu'l-Mulâtafe ve Bazı Avrupa beldelerine ve Rumiyye seferimde tanıdığımda ve ben onu (bu sefere) menzilde yani üsküfiyye unvanına layık görüldüğümde, bu diyarların halkının ileri gelenleri ve başkanlarıyla bir araya geldim. Faziletli ve bilgileri ile müzakere ettim.

Benden, görüştüğüm ve konuştuğum halkın düşüncesinden senin peygamberin Muhammed [s.a.v.] konusunda öğrendiklerimi, açık bir şekilde sana açıklamamı istemiştin. Bunun üzerine derin dostluğun ve büyük bir sevginin hatırı için senin soruna (isteğine) şöyle cevap verdim. Bu kavim (topluluk) şöyle diyor: “Biz, Araplar arasında Allah'ın Resulü olduğunu ve Allah Teâlâ tarafından kendisine indirildiğini söylediği bir kitabı – ki bu kitabı elde etmeye muvaffak olduk- getirdiğini söyleyen Muhammed [s.a.v.] isminde bir insanın ortaya çıktığını duyduk.” Onlara şöyle cevap verdim: “Eğer sizler, bu Resul'ü duymuş ve size getirilen kitabı elde etmeye çalışmış olmanıza ve özellikle de el-Kitap'ta: “Kim İslam'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.” (Âl-i İmrân 79.) [Âl-i İmrân 3/85.], şeklinde söylediği halde neden ona tabi olmadınız” dedim.

“Birçok sebepten dolayı” şeklinde cevap verdiler: Bunun üzerine “bunlar nedir?” dedim. Onlar, “Bu sebeplerin birinin, Kitabın Arapça olması ve onda “Arapça bir Kur'an olarak indirdik.” (Yusuf 12/2) şeklinde geçtiği üzere getirilenlerin bizim dilimizde olmamasıdır” dediler. Çünkü aynı şekilde onda [değişik ayetler] gördük: “Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik.” (İbrahim 14/4.), “O, ümmîlere, içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki onlar, bundan önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.” (Cuma 62/2), “Kendilerine senden önce hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için, doğru yolu bulsunlar diye Rabbin tarafından indirilmiş gerçektir.” (Secde 2) [Secde 32/3], “Böylece biz sana Arapça bir Kur'an vahyettik ki, şehirlerin anası olan Mekke'de ve çevresinde bulunanları uyarasın. Hakkında asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları uyarasın.” (Şûrâ 5) [Şûrâ 42/7], “Ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için.” (Yâsîn 36/5), “(Önce) en yakın akrabayı uyar”[Şuarâ 26/214.].

Onda bunu gördüğümüzde, bildik ki, O (kitap), bize gönderilmemiş, aksine ‘Ondan önce hiçbir uyarıcı gelmemiş’[Secde 32/3] olduğu söylenen Cahiliye Araplarına gönderilmiştir. Bundan dolayı bizim, onu kabul etmemiz gerekmez. Çünkü bize, ondan önce resuller gelmişti; bize kendi dilimizle hitap etmişler ve bize Tevrat’ı ve İncil’i kendi dilimizde getirmişlerdi. Kitaptan anlaşıldığına göre o, sadece Cahiliye Araplarına gönderilmiştir. O, “Kim İslam’dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır” [Âl-i İmrân 3/85] sözüyle – adaletin gerektirdiği şekliyle – (kitabı) kendilerinin diliyle getirdiği kavmini kastediyor. Bunların dışında, kitapta geçtiği üzere kendilerine gelmemiş olanları (kavimleri) kast etmiyor.

Sonra Kitapta, Hz. Mesih’in ve annesi arınmış Meryem’in yüceltildiğini gördük: “Allah onu (Meryem’i) âlemlere (kudretimizi gösteren) birer delil yapmıştı” [Enbiyâ 21/91]. Onun, Meryem hakkındaki (bir başka) sözü şöyledir: “İrzini korumuş olan kadını da (Meryem’i de) hatırla. Ona ruhumuzdan üfle miştik. Kendisini de, oğlunu da âlemlere (kudretimizi gösteren) birer delil yapmıştık” (Enbiyâ 21/91). Aynı şekilde, “Hani melekler, “Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı” (Âl-i İmrân 37) [Âl-i İmrân 3/42] (sözü de vardır).

Bununla birlikte Hz. Mesih’in mucizelerine ait deliller de (gördük). Ona (Hz. Meryem’e), hiçbir erkek dokunmaksızın, Allah’ın meleğinin annesine müjdesiyle ona hamile kaldı, beşikte konuştu, ölüyü diriltti, kekemeyi düzeltti, körü açtı, balçıktan kuş heykelini yaptı ve ona üfledi, bunun üzerine Allah’ın izniyle uçtu. O Allah’ın ruhudur ve O’nun kelimesidir. Bunlar, görüşümüze ve inancımıza uygun olan şeylerdir. Aynı şekilde o kitapta Allah’ın, Mesih’i kendine yükselttiğini ve ona tabi olanları kıyamete kadar onu inkâr edenlerden üstün kıldığını gördük. Bunlar tıpkı şu sözünde olduğu gibidir: “Hani Allah şöyle buyurmuştu: “Ey İsa! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim. Seni inkâr edenlerden kurtararak temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım” (Âl-i İmrân 48) [Âl-i İmrân 3/55]. Aynı şekilde şu sözünde de bunlar vardır: “Onların arkasından da Meryem oğlu İsa’yı gönderdik, ona İncil’i verdik ve kendisine uyanların kalplerine şefkat ve merhamet duygusu koyduk” (Hadîd 47) [Hadîd 57/27]. Sonra aynı şekilde “Eğer Allah’ın, insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah’ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi” (Hac 41) [Hac 22/39] sözünde, onun İncil’imizi yücelttiğini, manastırımızı ve kilisemizi mescitlerin önüne geçirdiğini ve onlarda Allah’ın isminin çok zikredilmesine şahitlik ettiğini gördük. Bu [delil] ve diğerleri bize, dinimize tutunmamızı, mezhebimizi ihmal etmememizi, bizimle beraber olanları reddetmememizi, Allah’ın kelimesi olan Hz. Mesih’ten ve bizleri uyarmak için gönderen tüm

havarilerinden ve bu Kitap'ta "Andolsun, biz elçilerimizi açık mucizelerle gönderdik ve beraberlerinde kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik ki, insanlar adaleti yerine getirsinler." (Hadîd 57/25) sözüyle yüceltilenlerden ve onurlandırılanlardan başkasına tabi olmamamızı gerekli kılmaktadır. [Burada] havari resullerini kastetmektedir. Kastedilenler İbrahim, Davut, Musa ve Muhammed olsaydı; İncil'ın kendisi olan "Kitap" demeyip, "Beraberlerinde kitaplar" derdi. [Ancak] "Kitab"ın kendisi olan İncil'i demedi. Aynı şekilde Kitap'ta şöyle demiştir: "Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Bu elçilere uyun. Sizden hiçbir ücret istemeyen kimselere uyun, onlar hidayete erdirilmiş kimselerdir" (Yâsîn 19) [Yâsîn 36/20-21]. O "resul" demeyerek Havarileri kastetmektedir. Sonra onların "Allah'ın yardımcıları" olduğuna tanıklık etti: "Nasıl ki Meryem oğlu İsa da havarilere, "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimdir?" demişti. Havariler de, "Biz Allah'ın yardımcılarıyız" demişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarından bir kesim inanmış, bir kesim de inkâr etmişti. Nihayet biz inananları, düşmanlarına karşı destekledik. Böylece üstün geldiler" (Saf 61/14). Onun (Kitabın), İncil'imizi ve elimizde olan kitaplarımızı yüceltmesi, "O peygamberlerin izleri üzere Meryem oğlu İsa'yı, önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gönderdik. Ona, içerisinde hidayet ve nur bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için doğru yola iletici ve bir öğüt olarak İncil'i verdik" (Mâide 50) [Mâide 5/46] şeklindeki sözündedir. Sonra aynı şekilde şu sözünde de (bu vardır): "Eğer sana indirdiğimiz şeyden şüphe içinde isen, senden önce Kitab'ı okuyanlara sor" (Yûnus 93) [Yûnus 10/94]. Bunun üzerine bu [ayetlerin] manası ile görüşümüz sabit oldu. Evet! İncilimiz ve kitaplarımız hakkındaki onların değiştirildiği ve tahrif edildiği algısının asılsız olduğunu bizzat onları tasdik ederek gösterdi.

Eğer herhangi biri, bu sözden sonra değişiklik mümkün olabilir derse (ne olur), dedim. Bu, herhangi birinin bunu söylemesi mümkün olmayan bir şeydir, dediler. Çünkü kitabımızın üzerinden yaklaşık altı yüz yıl geçmişti. (Bu kitaplar), değişik dillerde ve farklı yurtlarda insanların ellerinde okunur olmuştur. Herhangi birinin onlarda bir değişiklik yapması ve onları tahrif etmesi nasıl mümkün olur? Kitap, İncil'in "huden li'l-muttekin" (yol gösterici) olduğuna şahitlik ediyor. Bu da onun şu sözündedir: "Elif Lâm Mîm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir" (Bakara 1). Zira elif, lam ve mim kasemdir ki O Mesih'tir. (Sin, ya ve ha harflerini hafzettiniz.) "O kitap" ise o da İncil'dir. Çünkü o şöyle demişti: "Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık delilleri, hikmetli sayfaları ve aydınlatıcı kitabı getiren peygamberler de yalanlanmıştı" (Âl-i İmrân 181) [Âl-i İmrân 3/184]. "Aydınlatıcı Kitap", ondan önce gönderilen açık deliller getiren İncil'dir. "Bu Kitap(taki)", "zalike" (o) kelimesi, "hâzâ" (bu) değildir. Eğer (o) Kur'an ve [Hz.] Muhammed hakkında söyleseydi, (o zaman) şöyle derdi: "Elçimizi gönderdik". Aynı

şekilde şöyle de derdi. “Elif Lâm Mîm. Bu (hâzâ), kendisinde şüphe olmayan kitaptır” (Âl-i İmrân 1) [Âl-i İmrân 3/1-2]. Aksine “O (zalike) Kitap” dedi. Yani bundan önce gelmiş olan ki, o da İncil’dir. Sonra, zikredilen şeylerden daha büyük burhan (delil) olarak onun şu sözünü bulmaktayız: “Ben Allah’ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Dönüş de ancak O’nadır” (Şûrâ 14) [Şûrâ 42/15]. Ehli Kitap olmayanlar hakkında da şöyle demiştir: “De ki: “Ey Kâfirler! Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk etmem. Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk edecek değilim. Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır” (Kâfirûn 1-5) [Kâfirûn 109/1-6]. Aynı şekilde kendilerine gelen kimseler için onun sözü şöyledir: “İçlerinden zulmedenler hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve (onlara) şöyle deyin: “Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilahımız ve sizin ilahınız birdir (aynı ilahdır). Biz sadece ona teslim olmuş kimseleriz” (Ankebût 45) [Ankebût 29/46]. “Ona teslim olmuş kimseler (Müslümanlar) olunuz” dememiştir. Ancak “zulüm edenlerin”, buzağı kafasına ibadet edenler (secde edenler), Allah’ı inkâr eden, peygamber ve resulleri öldüren, putlara ibadet eden ve oğul ve kızlarını şeytanlar için kurban edenlerin Yahudiler olduğunda hiç kimse şüphe etmez. (Yahudiler) sadece konuşmayan hayvanları değil, aksine oğullarını ve kızlarını da (kurban ettiler). Allah onlar hakkında Davut Peygamberin lisanı üzere şöyle tanıklık ediyor: “Oğullarını, kızlarını şeytanlara (cinlere) kurban ettiler. Kenan putlarına kurban olsun diye oğullarının, kızlarının kanını, suçsuzların kanını döktüler; Ülke onların kanıyla kirlendi” (Mezmurlar, 105) [Mezmurlar, 106: 37-38]. Ancak biz Hıristiyanlar, Yahudilerin yaptığı şeylerden her hangi birini yapmadık. Bunun için Kitap’ta şöyle geçmektedir: “(Ey Muhammed!) İman edenlere düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin kesinlikle Yahudiler ile Allah’a ortak koşanlar olduğunu görürsün. Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınının da “Biz Hıristiyanlarız” diyenler olduğunu mutlaka görürsün. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük de taslamazlar” (Mâide 85) [Mâide 5/82] Keşişler ve rahipler olarak zikredilmesi, söz konusu edilenlerin bizim dışımızdakiler olduğunun ifade edilmesi içindir. Bununla güzel eylemlerimizi ve iyi niyetlerimizi gösterdi. Evet! “Yahudiler ile Allah’a ortak koşanlar, iman edenlere düşmanlık etmede en şiddetlidirler. Hıristiyanlar, (iman edenlere) sevgi bakımından en yakındırlar.” (Mâide 85) [Mâide 5/82]. Sözüyle de şirk isminin bizim hakkımızdan olmadığını ileri sürmektedir. Bunu da şu sözüyle açıklamaktadır: “Şüphesiz, iman edenler, Yahudiler, Sabîiler, Hıristiyanlar, Mecûsiler ve Allah'a ortak koşanlar var ya, Allah kıyamet günü onların aralarında

mutlaka hüküm verecektir. Çünkü Allah her şeye şahittir.” (Hac 22/ 17). Sadece bizim hakkımızda şirk ismini reddetmiyor, aksine şu sözüyle bizim dışımızdakilerin bize bir ayrıcalığının olmadığını da açıklıyor: “Şüphesiz, inananlar (Müslümanlar) ile Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sâbiîlerden (her bir grubun kendi şeriatında) “Allah'a ve ahiret gününe inanan ve salih ameller işleyenler için Rableri katında mükâfat vardır; onlar korkuya uğramayacaklar, mahzun da olmayacaklardır.” (diye hükmedilmiştir)” (Bakara 59) [Bakara 2/62]. Bu sözle, diğer insanları, Müslümanları ve onlardan başkalarını eşit hale getirdi. Bunu şu sözüyle beyan etti: “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.” (Hucurât 49/13). Sonra kurbanlarımızı övmektedir. Bizde olan şeyleri ihmal ettiğimizde, bize indirileni inkâr ettiğimizde bizi tehdit etmekte ve âlemlerden hiçbir kimsenin azap edilmediği bir cezalandıracağını şu sözüyle bildirmektedir: “Hani havariler de, “Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?” demişlerdi. İsa da, “Eğer müminler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının!” demişti. Onlar, “İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz yatışsın. Senin bize doğru söylediğini bilelim ve ona, (gözü ile) görmüş şahitlerden olalım” demişlerdi. Meryem oğlu İsa, “Ey Allah'ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en hayırlısıdır” dedi. Allah da, “Ben onu size indireceğim. Ama ondan sonra sizden her kim inkâr ederse artık ben ona kâinata hiçbir kimseye etmeyeceğim azabı ederim” demişti.” (Mâide 112-115.) [Mâide 5/110-115.]. “Mâide” (Sofra), önce geçen sözden dolayı her bir ayinde (kuddâs) kurban ettiğimiz (bağışladığımız) kurbandır. Bu Kitapta yücelikle şahitlik edilen Allah'ın ruhu ve kelimesini ihmal etmemiz, akıl sahiplerince uygun olmaz. Onun hakkında şöyle dedi: “Kitab ehlinde hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa'ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır” (Nisâ 157) [Nisâ 4/159]. Sonra biz, bize gönderilmemiş kimsenin, bu kitaptaki “O halde ya biz hidayet veya apaçık bir sapıklık üzereyiz, ya da siz!” (Sebe' 23) [Sebe' 34/24] sözüyle getirdiklerini dâhil etme münasebetiyle ona tabi oluyoruz. Ona “Fatihatü'l-Kitap”ta, “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil” [Fâtıha 1/6-7] diye dua etmesini emretmesi bağlamında kendilerine nimet verilenler, biz Hıristiyanlarız; gazaba uğrayanlar ise, Yahudilerdir. Sapıklar da putlara tapanlardır. Doğru yol, mezhebe giden yoldur. Çünkü biz, Allah'ın âdil olduğunu biliyoruz ki, kıyamet günü her hangi bir ümmete, kendilerine göndermediği bir resule, onun kitabına kendisinin veya onun

davetçisinin lisanına vakıf olmadığı halde tabi olmalarını istemesi, O'nun adaletinden değildir. Bundan dolayı bu resule tabi olmadık ve ellerimizde olan şeyleri ihmal etmedik.

Şöyle dedim: Onlar Baba, Oğul ve Kutsal Ruh sözümüzü inkâr ediyorlar. Diyorlar ki, eğer bu sözümüzle “Allah Teâlâ konuşan diri şeydir” sözünün tashihini istediğimizi bilseler, bunu bize karşı eleştirmezlerdi. Çünkü biz Hıristiyan topluluğu, eşyanın hudusunu gördüğümüzde bildik ki, onun haricindeki bir şey, onu ortaya çıkarmaktadır. Zira onun hudusu zatında tezatlık bulunduğu için mümkün olmaz. Bunun üzerine diyoruz ki, “O şeydir” ancak yaratılmış şeyler gibi değildir. Oysa o, her şeyin yaratıcısıdır. Bu ondan yokluğu (ademi) reddetmemiz içindir. Eşyanın, diri ve diri olmayan şeklinde iki kısma ayrıldığını görüyoruz. Bunun üzerine onu, iki büyük kısımdan biri olarak nitelendiriyoruz. Ondan ölümlülüğü reddetmemiz için “o diridir” diyoruz. Dirinin de konuşan diri ve konuşmayan diri olmak üzere iki kısma ayrıldığını görüyoruz. Bunun üzerine onu da, iki büyük kısımdan biri olarak nitelendiriyoruz. Bundan dolayı onun hakkında cehli reddetmemiz için “o konuşandır” diyoruz. Üç isim ise daima konuşan diri şey olarak ezelden beri devam eden Tek Tanrı'dır. Bize göre zat Baba, Oğul konuşma, hayat ise Kutsal Ruh'tur.

Kitap'ta şöyle geçmektedir: “Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. Diridir, kayyumdur” (Bakara 256) [Bakara 2/255]. Bu isimleri, biz Hıristiyanlar, bizatihi kendimiz isimlendirmiyoruz, aksine Allah Teâlâ lahutunu onunla isimlendiriyor. Bu, İsrailoğullarına hitap eden peygamber Musa'nın lisanı üzere onun şu sözünde olduğu gibidir: “Sana sahip olan baban o değil mi? Seni yarattı ve seni pekiştirdi” (Tesniye, 32: 6). Yine aynı şekilde, Musa peygamberin lisanıyla: “Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde hareket ediyordu” (Tekvin, 1: 2). Davut peygamberin lisanı üzere söylenen söz gibidir: “Tanrı gökleri sözüyle, onda olan her bir gücü ruhuyla yarattı (teşeddede)” (Mezmurlar, 32: 3) [Mezmurlar, 33: 6]. Bu, Davut peygamberin lisanıyla onun şu sözü gibidir: “Kutsal Ruhu'nu benden alma!” (Mezmurlar, 50: 13) [Mezmurlar, 51: 11]. Sıddık Eyüp'ün lisanıyla onun şu sözü gibidir: “Beni Tanrı'nın Ruhu yarattı. O bana öğretiyor” (Eyüp, 33: 4). Eşaya peygamberin lisanıyla onun şu sözü gibidir: “Ot kurur, çiçek solar, ama Tanrının sözü sonsuza dek durur.” (Eşaya, 40: 8). Hz. Mesih'in Kutsal İncil'deki arınmış öğrencilerine sözü gibidir: “Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin” (Matta, 28: 19). Bu Kitap'ta da şöyle demiştir: “O, yaşatan ve öldürenidir. Bir şeye karar verdiğinde ona sadece “ol” der, o da olur” (Mü'min, 70) [Mü'min 40/68]. Yine şöyle demiştir: “Andolsun, peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında şu sözümüz geçmişti” (Sâd, 171) [Sâffât 37/171]. Sonra aynı şekilde (şöyle demiştir): “O gün Allah şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa! Senin üzerindeki ve annen üzerindeki nimetimi düşün. Hani, seni Ruhu'l-Kudüs (Cebrail) ile

desteklemiştin” (Mâide 109) [Mâide 5/110]. Aynı şekilde (şöyle demiştir): “Allah Mûsa ile de doğrudan konuştu” (Nisâ 132) [Nisâ 4/164]. Aynı şekilde (şöyle demiştir): “Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem’i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi” (Tahrîm 66/12.). Diğer Müslümanlar şöyle diyorlar: Kitap, Allah’ın sözüdür. Kelam ancak diri ve konuşana aittir. Bunlar isim yerine kullanılan cevheri sıfatlardır. Onlardan her bir sıfat diğerlerinden ayrıdır. İlah, parçalanmayan ve bölünmeyen birdir. Kitabın başında dedi ki: “Bismillahirrahmanirrahim”. Bize göre bununla, başka sıfatlar olmaksızın baba, oğul ve kutsal ruh olan üç sıfat üzere özetledi. Bunlarla biz konuşan diri bir şeyi kastediyoruz. Çünkü o, diğer sıfatlardan bir “şey” olamaz. Ancak o sadece konuşan diri ile sıfatlandırıldığında olabilir. Aynı şekilde bu Kitap’ta da geçmektedir: “De ki: “(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O’nundur” (İsrâ 17/110). “Hz. Mesih, ondan çağlar öncesinde hudus olmaksızın kendisinden doğan Tanrı’nın oğludur” sözümüzle oğlu yani nutuk/kelam olmaya ve Babanın, baba olarak yani konuşan olmaya devam ettiğini kastediyoruz. Çağlar öncesinde yani inkâr ve tuğyan zamanında Tanrı kendi kelimesini, yani nutkunu, Valid (Doğuran) Baba’dan mufaraka (ayrılma) olmaksızın ve ondan mübayene (farklılaşma) olmaksızın gönderdi. Bu, kendisini ortaya çıkaran güneş dairesinden ayrılmaksızın yere güneş ışığının gönderilmesi gibidir. Yine bu, kendisini ortaya çıkarandan ayrılmaksızın insanın sözünün onu dinleyen kimseye gönderilmesi gibidir. Kutsal Ruh’tan ve Bakire Hz. Meryem’den kâmil insan olarak vücut buldu. Ondan ilâhî tabiatıyla değil, beşerî tabiatıyla doğdu. O halde ilâhî tabiata, araz dâhil olmaz. Bir erkekle ilişkiye girmeksizin, bakireliğini koruyarak hamile kaldığı gibi onu, bakireliğine hâlel getiren bir fesat olmaksızın doğurdu. Musa Peygamberin yanarken gördüğü yiyecekleri yanmaktan koruduğu gibi. Bunlar, bizden töhmeti uzaklaştırmaktadır. Çünkü biz, Mesih’e Tanrı’nın oğludur dediğimizde, biz “beşerî oğulluğu veya oğuldan önce Baba veya onun eşinden meydana gelen oğlu olduğunu kastetmiyoruz”. Her ne kadar bu Kitap’taki “O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O’nun bir eşi olmadığı halde nasıl bir çocuğu olabilir?” (En’âm 6/101) sözüyle, bizden bunu uzaklaştırmıştır. “Nutk” denilen oğlu ispat etmiş ve şöyle demiştir: “Sen bu beldedeyken bu beldeye (Mekke’ye), babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim” (Beled 1-2) [Beled 90/1-3]. Ancak Tanrı’nın kelimesinin tam insan olarak vücut bulmasına gelince, Bârî Teâlâ peygamberlerden hiç birine perde arkası dışında hitap etmedi. Bu, Kitap’ta geldiği üzere şöyledir: “Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur.” (Şûrâ 42) [Şûrâ 42/51]. Eğer latifeler kesiflerde ortaya çıkıyor ise, Tanrı Teâlâ’nın yarattığı latifeler, kesif hale gelmeden ortaya

çıkarmı? Asla. Bu, Meryem oğlu İsa'da ortaya çıkmıştır. Çünkü insan, Tanrı'nın yarattığı şeylerin en yücesidir. Bunun için kendilerinin şahit olduğu bir şey ile mahlukata hitap etti. Bu tıpkı Musa Peygambere sincar dikenini vasıtasıyla hitap ettiği gibidir. Bu sebeptendir ki o, lahuti boyutu ile mucizeyi gerçekleştirdi; nasutî boyutuyla da aczî ortaya çıkardı. Bu iki fiil, bir olan Hz. Mesih'e aittir. Bu, şöyle denildiği gibidir: Zeyd, ölü olmayan ve nefsiyle yok (muzmahil) olmayan bakidir. Zeyd, ölü olan ve cesediyle yok (muzmahil) olandır. Bu iki söz, bir olan Zeyd hakkında geçerlidir. Bu kıyasa binaen Mesih'in çarmıha gerildiğini söylüyoruz ki bu onun insani boyutuyla (nasut) çarmıha gerildiği, ilâhî boyutuyla (lahut) çarmıha gerilmediği anlamına gelir. Bu durum Kitap'ta şöyle geçmektedir: “Oysa onu asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi” (Nisâ 153) [Nisâ 4/157]. Demircinin demirden bir parça alıp, onu ateş oluncaya kadar kızarttığını, dövdüğünü ve parçaladığını görüyoruz. Ateş onunla birleşmiştir. Yarma ve parçalama, demir tabiatının üzerine dâhil olmaktadır. Ateş ise bundan uzaktır. Aksine kendi tabiatındaki var olan yakma ve aydınlatmayı yapar. Söz konusu demir parçası, iki tabiatı bir araya toplayan bir parçadır. Bu manada Mesih'in iki tabiatı tek şahısta bir araya gelmiş oldu. Kitap'ta da bizim görüşümüze uygun şeyler gelmiştir. Onu (Îsâ'yı), Mesih olarak, onun ruhu ve kelimesi olarak isimlendirmiştir. Yine onu şu sözüyle, Meryem oğlu İsa olarak isimlendirdi: “Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur.” (Nisâ 160) [Nisâ 4/171]. Kitap'ta başka bir yerde de şöyle dedi: “Hakkında şüpheye düştükleri hak söze göre Meryem oğlu İsa işte budur.” (Meryem 35) [Meryem 19/34]. Onu, bu sözüyle birlemektir (tevhit etmektedir). Daha önce geçen söz ki, Tanrı'nın Musa'nın dilinden İsrail oğullarına hitap ettiği: “Bu, seni yaratan, temize çıkaran ve iktena eden (hayat veren) Baba değil midir?” [Yasa'nın Tekrarı, 32: 6] şeklindeki sözüne ve Peygamber Davut'un lisanından: “Kutsal Ruh'u benden alma!” [Mezmurlar, 50: 13] şeklindeki sözüne ve aynı şekilde: “Tanrı gökleri sözüyle, onda olan her bir gücü ruhuyla yarattı.” [Mezmurlar, 33: 6] sözüne gelince; (bunlar) üç yaratıcıya delalet etmez. Aksine bir yaratıcıya, Baba'ya ve onun ruhuna, yani hayatına ve kelimesine yani nutkuna delalet eder. Denildiği gibi: Terzi elbiseyi dikti. Terzinin eli elbise dikti. Marangoz sandalye yaptı. Marangozun eli sandalye yaptı. Bu böyle devam edip gider. Terzi ve onun eli, iki terzi değildir. Marangoz ve onun eli, iki marangoz değildir. Aksine terzi ve onun eli birdir. Marangoz ve onun eli birdir. Bizim sözümüz de bunun gibi, Baba ve onun kelamı ve ruhu bir ilahtır. Bu, kendisiyle kastettiğimiz baba, oğul ve kutsal ruhtur. Bildik ki bu, insanın aklı, insanın nutku ve insanın ruhu dediğimizde üç insan ispat etmemiz gerekmediği gibi, (yukarıda) dediklerimiz de üç ilaha ibadet etmemizi gerektirmez. Aynı şekilde ateşin alevi, ateşin aydınlığı ve ateşin sıcaklığı dediğimiz zaman üç ateş olmaz. Yine güneş dairesi, güneşin ışığı ve güneşin harareti dediğimiz

zaman üç güneş olmamaktadır. Tanrı (isimleri kutsal ve onun şerefleri yücedir) hakkındaki görüşümüz bu olduğuna göre kınanmamız doğru değildir ve bu hususta günahımız da yoktur. Çünkü biz kabul ettiğimiz şeyleri ihmal etmedik, teslim aldığımız ve taklit ettiğimiz şeyleri reddetmedik ve özellikle de bu Resul'ün getirdiği Kitap'tan açık tanıklıklar ve apaçık deliller, bizim için bu örnekler varken onun haricinde hiçbir şeye tabi olmadık.

Şöyle dedim: Müslümanlar, kendilerinin kitabından delil getirdiğimizde, “Onun bir kısmını delil getiriyorsunuz, bu da size onun tamamını kabul etmenizi gerekli kılar.” diyorlar. Şöyle dediler: Durum bu şekilde değildir. Çünkü alacaklı insanın borçlu insana yüz dinar borcunun olduğunu gösteren bir belge olsa, bu belgede de (borçlunun borcunu) ödediği belirtilmiş olsa, bunun üzerine alacaklı belgeyi ortaya çıkarsa ve borçludan yüz dinarını istese, alacaklının borçlunun ödediğine dair belgede olan şeylerle delil getirmesini kabul ettiği gibi ona “bin dinarı kabul edeyim mi ve eksilteyim mi?” demesi caiz mi? Asla (Hayır caiz değildir). Aksine ona, aynı şekilde onun belgede olanı gerçekleştirdiği gibi belgede belirtilen yüz dinarı öder. Her bir şeyde böyledir. Bizim hakkımızda denilen ve bu kitaptan aleyhimize delil getirilen herhangi bir şeyi, yine bu Kitap'ta kendimize ait delil olarak bulduğumuz şeylerle reddederiz. Bundan dolayı da şöyle denilmiştir: Delillerin en büyüğü, bize tanıklık eden Resul'ün getirdiği bu Kitap'ta bulduğumuz delillerimizdir. Tanrı'nın ruhu ve kelimesi olan İsa Mesih'e uyduğumuz için, “Allah, bizi kıyamete kadar küfre sapanların üstünde kıldı.” [Âl-i İmrân 3/55]. Çünkü bizler: “İman edenlere sevgi bakımından en yakın” [Mâide 5/82.] olanız ve İncilimizi, kitaplarımızı, manastırlarımızı, kiliselerimizi yüceltmekle birlikte “o, kalplerimizde rahmet ve esirgeme kıldı” ve bizden başkasının bize ayrıcalığı yoktur. Bunun dışında ibadetlerimizi ancak üstünlüğümüz ve güzel amellerimiz sebebiyle kabul etti. Elimizde olan şeyleri terk etmemiz nasıl mümkün veya güzel olur. Nitekim bizde Tanrı'nın bize indirmiş olduğu maide (sofra) bulunmakta ve onu bizden öncekilere ve sonrakilere bayram yapmış ve tehdit etmesiyle birlikte onu bir delil kılmıştır. Şayet Kitab'ın izah ettiği, mihenk ve kıyas örneği olan aklî delillerin yönlendirmesine rağmen inkâr eder ve bize gelmeyen, aksine bizden başkasına gelen kimseye tabi olursak, o bize kainatta hiçbir kimseye etmeyeceği azabı verecektir.

Şöyle dedim: Onlar diyorlar ki, Bari Teâlâ hakkındaki onların itikadı O'nun bir olduğu ise, onu üç uknum olmak üzere bir kısmını baba, bir kısmını oğul ve bir kısmını da ruh olarak isimlendirmek nedir? Tanrı'nın üç şahıstan mürekkep olduğuna, üç ilah olduğuna, üç cüz olduğuna, onun oğlu olduğuna inanmak suretiyle dinleyenleri yanıltıyorsunuz. İtikadınızı bilmeyenler tarafından, bununla çiftleşmenin (mübadaanın) ve üremenin (tenasülün) sonucundaki oğlu kastettiğiniz zannediliyor. Böylelikle bundan berî olduğunuz halde, kendinizi töhmet altında

bırakıyorsunuz. Şöyle dediler: Onlar aynı şekilde, Bârî (kudreti yücelsin) hakkındaki onların itikadı, cisim sahibi değil, organları ve azaları olmayan, bir mekânla sınırlandırılmayan şekilde iken onun, gördüğü iki gözü, açtığı iki eli, açtığı iki bacağı, her şeye ve her yöne baktığı yüzü, bir yanı olduğunu ve bulutların gölgesinden geldiğini söylemelerini neye hamlediyorlar? Bunları duyanları, Allah Teâlâ'nın azalar ve organlar sahibi bir cisim olduğu ve bir mekândan diğer mekâna bulutların gölgesinde geçtiği şüphesini veriyorlar. Bunun üzerine onları duyan ve onların itikadını bilmeyenler, onların Bari Teâlâ'yı cisimleştirdiğini zannediyorlar. Hatta onlardan bir grup buna itikat etmektedir ve bunu bir mezhep olarak kabul etmektedir. Onların itikadını tam olarak bilmeyen kimseler, onları kendisinden berî oldukları şeylerle itham ediyorlar. Şöyle dedim: Onlar şöyle demektedirler: Bizim Allah'ın iki gözü, iki eli, yüzü, bacağı, yanı olduğu ve bulutların gölgesinden geldiği şeklindeki sözümüzün gerisindeki manayı Kur'an ifade etmektedir ve bundan kastedilen lafzın zahiri değildir. Her kim ki bunu, onun zahirine hamleder ve onun iki gözü, iki eli, yüzü, bacağı olmak üzere organları ve azaları olduğuna, onun zatının, bir mekândan diğer mekâna intikal ettiğine ve benzeri tecessüm ve teşbih gerektiren şeylere itikat ederse, biz ona lanet ederiz ve onu tekfir ederiz. Bunlara ve benzeri şeylere inanan kimseyi tekfir ettiğimiz halde muhaliflerimizin bizi inanmadığımız şeylerden sorumlu tutması mümkün değildir. Şöyle dediler: Bizim söylediklerimiz de böyledir; Tanrı, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olan üç uknumdur sözümüzdeki illeti İncil de bu şekilde açıklamaktadır. Uknumlardan kastedilen, mürekkep şahıslar, cüzler ve parçalar, şirki ve çoğaltmayı gerektiren şeyler; yahut baba ve oğuldan kastedilen nikâhlı babalık ve oğulluk, tenasül, cima, çiftleşme gibi şeyler değildir. Üç uknumun, ayrı veya bitişik üç ilah veya üç müellef (bir arada) cisim veya üç müteferrik (ayrık) cüz veya üç mürekkep şahıs, aza ve güç olduğuna; şirk, teb'ız (ayrıştırma) ve teşbihi gerektiren şeylere; ya da Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un zikrinden maksadın, nikâhlı babalık ve oğulluk, tenasül, çiftleşme, cima olduğuna yahut eşten, bazı cisimlerden, bazı meleklerden, bazı yaratılardan doğum yoluyla üremek (viladet) olduğuna inananların tümünü lanetliyoruz, aforoz ediyor ve tekfir ediyoruz. Bu sonuçlara, şirke ve teşbihe götüren benzeri şeylere inanan kimseleri tekfir ettiğimizde, muhaliflerimizin bizi inanmadığımız şeylerden sorumlu tutması mümkün değildir. Allah Teâlâ'nın bir cevher ile baba, oğul ve kutsal ruhtan oluşan üç uknumdan ibaret olduğunu söylediğimiz için bizi şirk ve teşbihe düşmekle suçlarlar ise - ki bunun zahirî anlamı, çokluk ve benzerliği gerekli kılmaktadır – biz de onları, Allah'ın iki gözü, iki eli, yüzü, bacağı, yanı olduğunu; üzerinde değilken arşa istiva ettiğini ve zahirî anlamları Allah'ın cisim olmasını ve diğer varlıklara benzemesini gerektiren (bu ve benzeri) şeyleri söylemekle suçlarız.

Şöyle dedim: Onlar, Allah Teâlâ cevherdir sözümüzü inkâr ediyorlar. Şöyle dediler: Bu kavim hakkında duyduk ki, onlar fazilet, edep ve marifet sahibidirler. Felsefe kitaplarını okumuş olan ve mantık ilmini bilen nitelikli kimse bunu inkâr edemez. Çünkü varlıkta hiç bir şey yok ki, o cevher veya araz olmasın. Zira herhangi bir işe baktığımızda, ya vücutta başkasına muhtaç olmayan ve nefsi ile kaim olan cevheri ya da var olmak için başkasına muhtaç olan ve nefsiyle kaim olmayan arazı buluruz. Bu iki kısma ait üçüncü bir kısım olması mümkün değildir. Bu ikisinin en şerefli, varlıkta başkasına muhtaç olmadan zatıyla kaim olan cevherdir. Ancak Bârî (onun isimleri kutsal oldu), mevcudatın en şerefli olunca diğer şeylerin sebebi olması dolayısıyla en şerefli şeydir. Onların en şerefli de cevherdir. Bundan dolayı biz deriz ki, o yaratılmış şeyler gibi olmayan “bir şeydir”. Yine dediğimiz gibi o, yaratılmış cevherler gibi olmayan bir cevherdir. Yoksa başkalarıyla kaim olması ve varlığı başkasına muhtaç olması lazım gelir. Bunun da Bârî Teâlâ hakkında söylenmesi çirkindir.

Şöyle dedim: Onlar bize şöyle diyorlar: “Bizler onu cevher olarak isimlendirmekten imtina ediyoruz. Çünkü cevher, araz kabul eden ve yer işgal eden şeylerdendir. Bundan dolayı “O Teâlâ cevherdir.” sözünü sarf etmiyoruz. Şöyle dediler: Arazı kabul eden ve yer işgal eden, yoğun cevherdir. Ancak latif (ince) cevher, nefsin cevheri, aklın cevheri, ışığın cevheri ve bu şekilde devam edip giden latif cevherler gibi araz kabul etmez ve yer işgal etmez. Eğer yaratılmış latif cevherler araz kabul etmiyor ve yer işgal etmiyor ise, latif ve kesif cevherlerin ve araz kabul eden veya yer işgal eden kesiflerden olan latif mürekkebin (bileşiğin) yaratıcısı nasıl olur? Asla! (Kesinlikle kabul etmez).

Sonra şöyle dediler: Bizler, edebi ve kendi nefislerinde bulundurdukları faziletlerle beraber bu kavme hayret ediyoruz. Onlar, şeriatların adalet ve fazilet şeriatı olmak üzere iki şeriat olduğunu nasıl bilmiyorlar! Çünkü Bârî Teâlâ adaletli ve cömerttir ki, O’nun yarattıklarında adaletini ortaya çıkarması gerekmektedir. Bundan dolayı Peygamber Musa’yı İsrail oğullarına, adalet şeriatını açıklamak üzere gönderdi ve onlara, nefislerine yerleşinceye kadar onu yerine getirmelerini emretti. Kemal, sadece ekmelü’l-kemal (kemalin en mükemmeli) tarafından yaratılması mümkün olan fazilet olduğuna göre onu, kendi (isimleri kutsal olan ve yarattıkları şerefli olanın) yaratması vacip olur. Çünkü ondan daha ekmel (en mükemmel) olan bir şey yoktur. Çünkü o cömerttir ki, mevcudatın en yücesiyle cömertlik etmesi gereklidir. Mevcudatta onun kelimesinden – yani nutkundan - ecved (daha cömert) olan bir şey yoktur. Bundan dolayı o, evcedü’l-ecvad (cömertlerin en cömerdi) olması için kelimesiyle cömertlikte bulunması gerekli oldu. Mevcudatın en ecvedini (en cömerdini) ile yapacak kadar cömert oldu. Bunun üzerine kudretini ve cömertliğini ortaya çıkardığı hissedilen bir zat edinmesi gerekmektedir. Onun mahlûkatında, kainatın kadınlarından seçilmiş, arınmış Hz.

Meryem'den beşeri tabiat alan insandan daha eşrefi (en şerefli) yoktur. Bu kemalden (mükemmellikten) sonra çıkarılacak bir şey kalmıyor. Çünkü geçmiş olan şeylerin tümü onu gerektiriyor ve ondan sonra gelen şeyler ise ona muhtaç değildir. Çünkü kemalden sonra gelen bir şey, aksine ondan almaksızın, ona muhtaç olması bir fazilet değildir. Bu sözde, ikna edici olan şey bulunmaktadır. Selam hidayete tabi olan kimselerin üzerine olsun.

Bunlar, gördüğüm ve araştırdığım kavimden öğrendiklerim ve kendileri hakkında delil getirdikleri şeylerdir. Eğer belirttikleri şeyler doğru ise, Allah'a hamd ve minnet olsun. Nitekim O, görüşleri ve sözleri başarılı kıldı ve kulları Hıristiyanlar ve Müslümanlar - Allah tümünü korusun - arasındaki şüpheyi ortadan kaldırdı. Bunun aksi durum söz konusu ise, onu da bize şerefli kardeş ve aziz dost açıklasın! Allah onun ömrünü uzatsın, korumaya devam etsin. Onlara onu bildirmem ve onların nezdinde onun hakkındaki şeylere bakmam için müddetini (vadesini) de genişletsin. Nitekim benden bunu sormuşlar ve beni elçi yapmışlardı. (Bu da) gerçekleşti ve tamamlandı. Hamd bir olan Allah Teâlâ'yadır.